

Na veliku žalost akademske, znanstvene, ali i šire čitateljske zajednice, knjiga prerano preminulog Milivoja Zenića *Stari Šibenik. Kalama, skalama i butama* je posljednje djelo ovog velikog zaljubljenika u Šibenik i šibensku povijest. Iako je već njegovo djelo *U pohvalu od grada Šibenika* (Šibenik 2002.) svojom detaljnošću, čitljivošću i mnogobrojnim slikovnim prikazima, kao i korištenim privatno pravnim, narativnim te epigrafičkim vrelima, predstavljalo svojevrsan novitet u proučavanju šibenske društvene i intelektualne povijesti, Milivoj Zenić je ovim izdanjem otišao i dalje u svojem osobnom zadatku popularizacije šibenske povijesti u široj javnosti. Naime, njegovo recentno izdanje fantastično kombinira mikropovijest prostora, ali kao svojevrsan historiografski novitet, Milivoj Zenić s mnogo osjećaja i preciznosti naglasak stavlja na osobu. Točnije, brojne poznate ili manje poznate stanovnike Šibenika od srednjovjekovnog razdoblja do 20. st., autor stavlja u kontekst prostora i pojedinih povijesnih crtica i događaja kojega su bili dijelom, bilo da je riječ o srednjovjekovnoj sudskoj parnici, izgradnji fortifikacija i kuća ili uvođenju tehničkih noviteta u grad početkom minulog stoljeća. Vješto kombiniranje svih tipova povijesnih izvora, korištenih pri izradi ovog izdanja, čini njegovu knjigu *Stari Šibenik. Kalama, skalama i butama* jednim od najvrijednijih izdanja posvećenih šibenskoj povijesti i kulturi, koje je namijenjeno znanstvenoj zajednici, ali i širokoj publici koja će zasigurno s lakoćom uživati u nažalost posljednjim recima ovog velikog čovjeka i znalca.

Goran Budeč

Caspar Hirschi, *The Origins of Nationalism: An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*, Cambridge University Press, Cambridge 2012., xiv + 241 str.

U svojoj novoj knjizi Caspar Hirschi pokazao je ambicioznu želju da se uhvati u koštac s problemom predmodernog (srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog) nacionalizma s dva stajališta. Prvo, kao i mnogi prije njega, obračunava se s radom tzv. modernista, kao što su Ernest Gellner, Eric Hobsbawm i Benedict Anderson. Autor želi "izazvati trenutno dominantni pogled među povjesničarima i sociolozima da se nacionalizam promatra kao jedinstveno moderni fenomen što su ga utvrdile industrijalizacija i masovna komunikacija u 19. stoljeću" (1). Isto se tako autor nada da će unaprijediti postojeće stanje istraživanja koje je već pokušalo prikazati da je nacionalizam koncept koji se može primijeniti na predmoderno, kao i na moderno razdoblje. Autor tvrdi da oni koji rade na predmodernom nacionalizmu "dosad nisu donijeli uvjerljivu drugačiju teoriju, koja bi se uspješno mogla suprotstaviti modernističkom narativu" (1). Kako bi postigao svoje ciljeve, autor je napisao stimulativan rad koji se sastoji od osam tematskih poglavlja (ne uključujući uvod i zaključak), koja slijede kronološke okvire.

Autor počinje glavni dio svoga djela s dva poglavlja koja analiziraju postojeću historiografiju o nacionalizmu. Ovdje je odabrao kritički pristup teorijama nacionalizma koje su napisali već spomenuti Gellner, Anderson i Hobsbawm. Jasno je navedeno da se te tri teorije uvelike razlikuju u svojem prikazivanju nacionalizma, iako nisu ostavili neizvjesnim da postoje problemi koji se tiču svih triju. No, prije podcrtavanja ograničenja modernističkog pristupa nacionalizmu, autor priznaje da su radovi Gellnera, Andersona i Hobsbawma još uvijek vrlo korisni za istraživanje. Tako se autor oduševljava konstruktivističkim pristupom koji sva trojica imaju u svojim djelima. Nadalje, autorova metoda mnogo duguje Gellnerovoj u aspektu da i on želi proniknuti u pitanje društvene funkcije nacionalizma. Druga pozitivna karakteristika koju autor ističe nije toliko uvjerljiva – on navodi da djela Andersona i Gellnera zaslužuju pohvale jer su "teorijske rasprave koje ostaju stilistički elegantne dok se uzimaju u koštac s njihovim temama; što nije najmanje od njihovih postignuća" (24). Iako je lijep stil općenito dobra stvar, ipak se čini ispraznom pohvalom u kontekstu metodološke i teoretske

diskusije. Nakon što je istaknuo pozitivne aspekte radova modernista, autor izdvaja njihove nedostatke i naposljetku zaključuje da je "Andersonov pristup nacionalizmu utemeljeniji i razumljiviji nego Gellnerov i Hobsbawmov" (25). Andersonov termin "zamišljena zajednica" čini se problematičnim, jer, kao što sam Anderson priznaje, sve su zajednice zamišljene. Gellnerov pristup je, prema autorovom mišljenju, teže braniti pa ga osuđuje kao "ne toliko koherentnu mješavinu funkcionalističke uzročnosti, marksističke kritike ideologije, konstruktivističke retorike i romantističke sociologije" (25), dok smatra da Hobsbawm nema svoju sveobuhvatnu teoriju. Autor ima primjedbe i za one autore koji tvrde da je nacionalizam bio prisutan u srednjem vijeku i novovjekovnom razdoblju. Očigledno se slaže s tendencijama njihovih argumenata, ali autor smatra da ti "anti-modernisti" i njihov pristup temi nisu odgovorili na pitanja kako i zašto se uopće pojavljuju nacije. Upravo je to, autor tvrdi, ono što ometa pokušaje anti-modernista da pruže ikakvu alternativu modernističkim modelima.

Kroz ostatak djela autor pobliže razvija svoje argumente kroz detaljne tekstualne analize. U četvrtom poglavlju autor istražuje nastajanje i recepciju i korištenje klasične patriotske retorike tijekom srednjeg vijeka, polazeći od pojma *patria*. Smatra da se tijekom srednjovjekovnog razdoblja ideja i jezik patriotizma gradio na klasičnim temeljima, točnije onima koje je pružio antički Rim. Uočio je da je Ciceron osigurao patriotski jezik koji je preživio rimski pomak od Republike do Principata, te da je takav kontinuitet bio moguć jer su institucije republike postojale i za vrijeme principata. Tako je klasična rimska patriotska retorika i dalje bila utjecajna, te su njeni elementi uključeni i u Justinijanov *Corpus Iuris Civilis*. Tu je onda kompliciran prijenos iz kasne antike do ranog srednjeg vijeka te tijekom kasnog srednjovjekovnog razdoblja, što znači, za autora, da je "patriotski jezik pokazao svoju fleksibilnost tijekom srednjeg vijeka" (77). Peto poglavlje raspravlja o značenju riječi *natio* u različitim kontekstima. Za razliku od pojma *patria*, *natio* je termin kojem je "uvelike nedostajalo pozitivno političko ili emocionalno značenje" (78) od antike do kasnog srednjeg vijeka i koji bi mogao, doista, imati negativne konotacije. No, do kraja 15. stoljeća termin je rehabilitiran – više *natio* nije bio način za opisivanje drugih, pogana ili barbara. Umjesto toga, postao je terminom što su ga koristili učenjaci, vladari i slični za svoje ljude ili teritorije.

U šestom se poglavlju autor više koncentrira na njemačko područje u pokušaju da pokaže kako su se u srednjovjekovnom i novovjekovnom razdoblju političke i lingvističke granice počele identificirati jedna s drugom. Ovdje autor želi "predstaviti slučaj njemačkih zemalja kao primjer općenitijih procesa u zapadnoj Europi" (105). Problem je da su autorove poveznice s ostalim europskim kulturama ponešto ograničene. Ukratko se osvrće na Italiju i Francusku, ali samo zato jer su se i njemački učenjaci 17. stoljeća obazirali na njih. Autor je mogao učiniti više da je pogledao drugdje ako je želio predstaviti njemačke zemlje kao ilustrativan primjer širih uzoraka. Tako, primjerice, dok ističe da je od najmanje 1200. *Zunge* bio termin za jezik i za ljude, pojačao bi svoje argumente da je istaknuo slične tendencije u drugim dijelovima Europe. Poznato je tako da je u Češkoj *jazyk* mogao označavati i jezik i naciju. Unatoč ograničenosti, ovo je važan dio djela, jer autor pokazuje, iščitavajući razne njemačke autore, da Fichte i Herder "nisu bili posebno originalni" i nisu "osvojili novi tren" sa svojim lingvističkim nacionalizmom (116). Doista, oni su "bez da to priznaju, stajali na temeljima jezičnih reformi 17. stoljeća" (117). Renesansni humanizam odigrao je značajnu ulogu u ovom razviku. Poglavlje sedam objašnjava kako su francuski, i za autora još važniji, njemački humanisti reagirali protivno talijanskom humanizmu. Talijanski humanisti počeli su identificirati ne-Talijane kao barbare. Tako Petrarka nije bio oduševljen francuskim papama i njemačkim carevima. S druge strane, njemački su humanisti hvalili postignuća njemačke nacije i uzdizali vrline njemačkog okoliša i krajolika. Na stranicama humanističkih pisanja odigralo se natjecanje između nacija i nacionalnosti. U osmom poglavlju autor suprotstavlja pitanje nacionalnosti u odnosu prema izbornoj monarhiji. U ovom dijelu, u osnovi, radi se o studiji koja promatra osobu Karla Habsburškog, budućeg Karla V. Autor sugerira da je Karlo koristio dvije metode

kako bi postao njemačkim carem – pokazao je da se, iako je stranac, željan asimilirati i da je kulturno on već Nijemac jer je krvno povezan s lokalnim Habsburgovcima, iako je sam već bio vladar Španjolske. Ovaj španjolski aspekt je krucijalan, jer ga nikad nije napustio i kroz analizu carskih izbora 1519. autor tvrdi da je Karlo prošao “preobrazbu ... od njemačkog heroja do španjolskog osvajača” (194). Tematska poglavlja djela završavaju istraživanjem kako je njemačka reformacija utjecala na humanistički nacionalizam, gdje je, ne iznenađujuće, Martin Luter središnji lik. Luterova djela često kritiziraju Nijemce te je često za njih koristio riječ “svinja”. Nadalje, Luter je, kao i Talijani prije njega, optuživao Nijemce za pijanstvo. No, sada je dodao još jedan aspekt osudi – grijeh. Alkohol nije samo još jedna loša stvar, sada je to “naš njemački vrag” (203), prema Luteru. Autor tvrdi da je Luter izražavao takve stavove jer je “time pokazao snažnu emocionalnu povezanost s Njemačkom i njezinim stanovnicima – ako ih je okarakterizirao kao svinje, bilo je to jer je sebe smatrao njihovim duhovnim svinjarom” (205). Tako je Luterov pristup opisan kao “radikalno bipolarnim” (206).

Kroz cijelo djelo donosi se četrnaest ilustracija koje su privlačan dodatak samom tekstu. No, bilo bi potrebno uvrstiti i kartu Svetog Rimskog Carstva. U konačnici možemo istaći kako je autor napisao kompleksno i idejno provokativno djelo koji bi trebalo potaknuti raspravu među svima zainteresiranim za istraživanje nacija i nacionalizma. Oni koji smatraju da je nacionalizam termin koji može biti primjenjiv na razdoblje srednjega vijeka i novovjekovlja bit će zahvalni za autorov važan doprinos raspravi.

Christopher Nicholson

Peter Štih, *The Middle Ages between the Eastern Alps and the Northern Adriatic. Select Papers on Slovene Historiography and Medieval History*, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450-1450, sv. 11, Brill, Leiden – Boston 2010., 487 str.

Edicija *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450-1450*, koju uređuje Florin Curta, a tiska nizozemska izdavačka kuća Brill posebno je zanimljiva za hrvatsku medievistiku. Dosad je tiskan niz knjiga koje se neizravno ili izravno dotiču tema važnih za hrvatsku srednjovjekovnu povijest. Svakako se u tu skupinu može uvrstiti njezin jedanaesti svezak, u sklopu kojeg je kao zbornik odabranih i već objavljenih radova, za ovu priliku prevedenih na engleski jezik, tiskana knjiga pod naslovom *The Middle Ages between the Eastern Alps and the Northern Adriatic. Select Papers on Slovene Historiography and Medieval History* Petera Štiha. Autor je istaknuti slovenski medievist čiji se radovi dotiču i tema važnih za hrvatsku povijest, gdje treba posebno naglasiti primjerice knjigu *Goriški grofje ter njihovi ministeriali v Istri in na Kranjskem* (Ljubljana 1997.). Uz to, nezaobilazna je sinteza objavljena u koautorstvu s Vaskom Simonitijem naslova *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva* (Ljubljana – Celovec 1995., prevedeno na hrvatski 2004.).

U knjizi su tiskani radovi koje je Peter Štih objavio u nizu posebnih zbornika, zbirki i časopisa (npr. *Acta Histriae*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, *Situla*, *Studia Historica Slovenica*, *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*, *Zgodovinski časopis* itd.). Knjigu otvaraju popisi sadržaja priloga (kratice, popis radova u knjizi s navodom njihova prvog objavljivanja i popis ilustracija) te predgovor i uvod. Posebno je zanimljiva konkordancija imena slovenskih mjesta na slovenskom i njemačkom jeziku te slovenskom i talijanskom jeziku (i obratno).

Knjiga je podijeljena na tri osnovne cjeline. Prva nosi naslov *The Middle Ages, Slovene Historiography, and the National Formation of the Slovenes* (7-83) i sadrži četiri naslova kojima se nastoji ukazati na neka kontroverzna pitanja suvremene slovenske historiografije o Slave-nima/Slovincima u ranom srednjem vijeku. Prvim naslovom *On Nationalised History, Myths and Stereotypes* (9-37) nastoji se ukratko ocrtati slovenska historiografija u pogledu pitanja